

El suïcidi des d'un punt de vista filosòfic

ORIOL PONSATÍ-MURLÀ

Societat Catalana de Filosofia

Il n'y a qu'un problème philosophique vraiment sérieux: c'est le suicide.
(Albert Camus, *Le Mythe de Sisyphe*, 1942, p. 15)

Resum: Si no hi ha dubte que la filosofia s'ha ocupat des de sempre del suïcidi, podem dir que actualment continua despertant el mateix interès? Paradoxalment, a mesura que els esforços realitzats per la bioètica han permès normalitzar la mort voluntària en casos de malaltia terminal o incurable (eutanàsia), la filosofia sembla haver-se despreocupat de tota la resta de circumstàncies que poden justificar (o no) el suïcidi. Paral·lelament, la imparable ampliació de l'àmbit d'actuació de la psicologia i de la psiquiatria han acaparat completament tant la reflexió com l'actuació en aquest àmbit, fins a reduir el suïcidi a un problema exclusivament de salut mental i, per tant, d'ordre estrictament individual.

Paraules clau: Suïcidi, eutanàsia, filosofia moral, ètica, gènere.

Suicide from a philosophical point of view

Abstract: There is no doubt that philosophy has long engaged with the question of suicide. But can we still say it holds the same level of philosophical interest today? Paradoxically, while bioethics has contributed to the normalization of voluntary death in cases of terminal or incurable illness (euthanasia), philosophy appears increasingly disengaged from broader reflections on the many other circumstances that might justify –or fail to justify– suicide. Meanwhile, the growing dominance of psychology and psychiatry has led to the near-complete appropriation of both the analysis and management of suicide, reducing it to a matter of mental health and framing it strictly as an individual issue.

Keywords: Suicide, euthanasia, moral philosophy, ethics, gender.

1/ Introducció

Seria difícil trobar, des de Plató fins a Heidegger, gaires filòsofs que no hagin dedicat, d'una manera o d'una altra, alguna atenció al problema de la mort voluntària. En alguns casos (Plató i Aristòtil), es tracta de referències breus però concloents. Entre pensadors d'època romana com Ciceró o Sèneca, la qüestió pren un caire preeminent com a conseqüència de la recepció de les idees estoiques. En l'antiguitat tardana i en un context cristià, la *mors voluntaria* és tolerada, generalment, només en contextos martirials fins a l'arribada d'Agustí d'Hipona, que dedica esforços ingents a recuperar la tesi, que ja havia estat anunciada per Lactanci, del suïcidi com a homicidi (d'un mateix) i la seva prohibició en qualsevol cas. A partir d'aquí, l'altra gran columna del pensament cristià medieval, Tomàs d'Aquino, acabarà de fonamentar la interdicció moral del suïcidi que serà plenament vigent al món cristià fins ben bé al segle XVIII. La Il·lustració, mitjançant les plomes de Montesquieu, Hume (que hi dedicarà un tractat sencer), Voltaire, Rousseau, Diderot, Kant, o Madame de Staël tornarà a posar la qüestió sobre la taula de debat des d'un posicionament crític, tot i que no sempre coincident. I ocuparà igualment l'atenció dels principals filòsofs tant del segle XIX com del XX: Hegel, Schopenhauer, Marx, Nietzsche, Durkheim, Landsberg (en qui, més enllà de la teoria, la qüestió pren un caire personal tràgic), Camus, Wittgenstein, Cioran, Jean Améry...¹

En un moment en què la mort per suïcidi ja fa anys que és la primera causa de mort no natural (molt al davant dels accidents de trànsit) en joves d'entre quinze i trenta-quatre anys, la filosofia no pot renunciar al patrimoni d'idees acumulat durant vint-i-quatre segles sobre aquesta qüestió ni a continuar aportant el seu punt de vista crític i transversal (antropològic, moral, polític, biopolític, bioètic...) a un problema tan sensible com és el de la mort voluntària. La desatenció de la filosofia envers el problema del suïcidi creiem que exigeix ser contrastada amb un recordatori de quins són alguns dels àmbits des dels quals la mort voluntària té un interès netament filosòfic. El text que segueix té l'única pretensió d'esbossar un mapa elemental d'itineraris que la filosofia pot –i ens sembla que hauria de– recórrer en relació amb un problema social tan escruixidor com, ben sovint, ocult.

2/ Suïcidi i llengua

El primer aspecte del suïcidi que creiem que hauria de despertar l'interès d'aquells que, en bona part, centrem la nostra dedicació professional en

1. Per no carregar el text amb les referències concretes als textos de cadascun d'aquests autors, remetem el lector a l'antologia de textos filosòfics sobre el suïcidi que vam compilar fa uns quants anys, en què trobarà tant la referència completa de cada text, com la seva traducció al català (Ponsatí-Murlà, 2015).

l'establiment de distincions conceptuals, és el merament lingüístic. El terme *suïcidi* està format de manera anàloga a termes com *homicidi*, *regicidi* o *tiranici*, és a dir, sempre a partir de l'arrel del verb llatí *occido* ('matar') i d'una arrel a partir del genitiu llatí, que indica qui és objecte de la mort: l'home, el rei, el tirà o, en el cas de *suïcidi*, un mateix (*sui*: 'd'ell mateix'). La primera qüestió que resulta interessant del terme és que es tracta d'un neologisme que no va començar a estendre's i normalitzar-se per Europa, després del seu sorgiment a Anglaterra a finals del segle XVII, fins ben entrat el segle XVIII.² Mai no havia existit, en llatí ni clàssic ni medieval, cap terme que designés la mort voluntària com l'acte de matar-se un mateix, amb tota la intencionalitat (i, sobretot, la responsabilitat –moral, penal...–) que això implica. En aquest sentit, l'anàlisi de les diverses formes emprades pels antics per designar el suïcidi (predominantment, *mors voluntaria*) és indestruïble del sentit que s'ha donat, al llarg dels segles, a aquest tipus de mort. Resulta molt més interessant, encara, la formació del verb *suïcidar-se*, que queda restringit en un àmbit exclusivament romànic (francès, italià, portuguès, castellà, català) i que té un caràcter netament reiteratiu: si el suïcidi ja implicava l'acció mitjançant la qual algú es donava mort a si mateix, la incorporació del clític *-se*, propi de verbs pronominals i reflexius, converteix el verb en una anomalia sense comparació amb cap altre verb i acaba designant l'acció mitjançant la qual algú es dona mort *ell mateix a si mateix*, recalcant –i exagerant–, per tant, la dimensió reflexiva i la responsabilitat del subjecte que porta a terme l'acció sobre si mateix. Totes aquestes singularitats, en aparença d'ordre estrictament lingüístic, no poden deixar de cridar l'atenció del filòsof que vulgui comprendre a fons la naturalesa del terme i del concepte que el terme intenta transposar.³

3/ Suïcidi i història del suïcidi

Com qualsevol altre concepte filosòfic, el suïcidi no ha estat analitzat ni valorat de la mateixa manera al llarg de la història. Fer història de la filosofia del suïcidi vol dir, doncs, reconstruir la història del suïcidi entesa des de perspectives com la història de les mentalitats, de l'art, de la literatura, del dret, o de la religió i, a partir d'aquí, intentar entendre per quin motiu, en cada època, s'ha bastit un determinat constructe filosòfic o un altre per posicionar-se davant el suïcidi. Dit d'una altra manera, intentar entendre quins

2. Si al lector li interessa una caracterització històrica del suïcidi a Europa pot consultar Minois (1995). Daube (1972) ofereix una perspectiva general i plurilingüística sobre el terme *suïcidi*.

3. Hem mirat de reconstruir, des d'una perspectiva lingüística i gramaticohistòrica, la història de la formació del verb *suïcidar-se* en les diverses llengües romàniques i les seves peculiaritats morfològiques i semàntiques a Ponsatí-Murlà (2024).

són els temors, la sensibilitat, les circumstàncies econòmiques, polítiques o legals de cada època. Així, la permissivitat davant el suïcidi expressada per alguns pares de l'Església primerencs en un context martirial, es deixa entendre fàcilment en un context en què les onades de persecucions contra els cristians són encara presents o recents, però aquesta permissivitat desapareix completament a partir del segle iv, quan el cristianisme esdevé religió oficial i el pretext persecutori no només desapareix, sinó que és aprofitat per aquelles sectes —com la donatista— les doctrines de les quals l'Església oficial considerava heterodoxes o herètiques. Aquesta circumstància, sumada a la greu crisi econòmica, demogràfica i política que viu l'imperi en els dos agònics segles previs a la seva dissolució al costat occidental, sembla difícilment destriable de la rotunditat amb la qual un Agustí d'Hipona, en el tombant del segle v, es posicionarà de manera fèrria i definitiva contra la mort voluntària.⁴

Si és cert que les idees no es poden desvincular de les circumstàncies que les veuen néixer (que primer venen, sempre, les circumstàncies, i d'aquí en neixen les idees, mai a la inversa), també és innegable que el camp de batalla de les idees constitueix en certa manera un reducte polemològic fins a cert punt autoreferencial i que, a l'hora de construir un determinat argument o altre, el filòsof no pot sinó remetre's —per rebatre-les o per reafirmar-les— a les idees exposades per autors anteriors. En el camp concret de la història filosòfica del suïcidi, la influència exercida, en primer lloc, per Agustí d'Hipona i, més tard, per Tomàs d'Aquino, estendrà una ombra densa i compacta fins ben entrat el segle xviii que obligarà, fins i tot als autors il·lustrats contraris a posicions dogmàtiques cristianes, a moure's en l'estret marge de discussió que els havien llegat els pensadors medievals. I no només això: per rebatre el sòlid argument triàdic de Tomàs (el suïcidi és un pecat contra Déu, contra la societat i contra un mateix), qualsevol filòsof modern disposava, només, del relativament fràgil utilatge conceptual heretat dels antics estoics. Intentar combatre, en ple segle xviii, tesis cristianes medievals amb arguments d'un estoic romà del s. i dC només pot donar resultats, com a mínim, singulars. I no podem perdre de vista els límits que imposen aquesta mena de diàlegs diacrònics que sovint acaben donant resultats anacrònics quan encarem, per exemple, la lectura d'una obra com el tractat de 1777 *On Suicide*, de David Hume, en què el delit per contrarestar la posició tomista l'acaba portant a fer afirmacions, especialment, en relació amb la segona dimensió, la social, del problema del suïcidi, que acaben resultant gairebé més difícils d'acceptar que no pas les de Tomàs mateix.

4. Dos exemples de literatura acadèmica que analitzen aquest aspecte des d'una interessant perspectiva sociològica i històrica són Vandekerckhove (2000, p. 32-33) i Minois (1995, p. 29). Hem procurat oferir una visió de conjunt de l'evolució del pensament d'Agustí sobre el suïcidi en un treball recent (Ponsatí-Murlà, 2023).

4/ Suïcidi i eutanàsia

Si en el primer punt fèiem referència a les peculiaritats del substantiu *suïcidi* i del verb *suïcidar-se*, i miràvem de cridar l'atenció sobre la necessitat de comprendre bé tant la història de la formació d'aquests mots com les seves implicacions semàntiques, convé cridar igualment l'atenció sobre aquells termes que deliberadament s'allunyen lèxicament del terme *suïcidi* amb la intenció d'allunyar-se'n, també, semànticament. El cas més clar és, sens dubte, el de la paraula *eutanàsia*. És ben conegut que aquest neologisme està format a partir de l'adverbi grec εὖ i el substantiu θάνατος, i la seva conjunció ens remet a una 'bona mort'. El simple fet d'adjectivar, o adverbialitzar, una determinada mort com a bona implica, naturalment, que n'hi ha d'altres que no ho són, de bones. Atès que acostumem a utilitzar el terme *eutanàsia* especialment en un àmbit mèdic, en el context de malalties cròniques que, sovint, comporten un patiment prolongat, podem entendre ben legítimament, és clar, que aquesta *bona mort* es contraposa a la *mala mort* que viuria aquell que fos privat de l'eutanàsia, sotmès a una agonia innecessàriament dolorosa o a un estat prolongat d'incapacitat que la persona afectada considera denigrant, inacceptable o, simplement, innecessària. Vist així, no deixa de ser ben interessant que l'eutanàsia es converteixi en la prolongació, en clau laica, de les diverses formes mitjançant les quals el cristianisme, des de temps immemorials, ha procurat confortar sacramentalment els moribunds (unció dels malalts, o extremunció, i viàtic), pràctiques concretes que s'emmarquen en la tradició, molt més àmplia, de l'*ars bene moriendi*. En definitiva, es tracta de portar a terme qualsevol actuació que tingui per objectiu fer això que la llengua popular anomena «ajudar a ben morir». És obvi que, en clau cristiana, l'intent de confortar davant una mort imminent no implica en cap cas fer res que vagi encaminat a avançar o precipitar aquesta mort, i aquesta podríem considerar que és una diferència prou important. Però ens sembla igualment innegable que no és gens complicat detectar un comú denominador en l'estratègia de legitimació subjacent tant a les pràctiques cristianes com a l'eutanàsia moderna: pal·liar el dolor, acompanyar el moribund en el seu darrer viatge, confortar-lo en la tribulació que representa invariablement el final de la vida.

El que resulta sens dubte més interessant de l'eutanàsia en relació amb al suïcidi no és, però, només la diferència nominal, sinó, evidentment, l'intent de distinció conceptual que s'amaga rere la divergència lèxica. D'acord amb el que estableix la disposició addicional primera de la Llei orgànica 3/2021, de 24 de març, de regulació de l'eutanàsia: «La muerte como consecuencia de la prestación de ayuda para morir tendrá la consideración legal de muerte natural a todos los efectos, independientemente de la codificación realizada en la misma». La consideració legal de l'eutanàsia com a mort natural estableix una barrera infranquejable entre suïcidi (és igualment revelador que la llei en

qüestió deixi del tot de banda l'expressió ambigua «suïcidi assistit») i eutanàsia. Fins a quin punt, però, aquesta distinció és sostenible? Imaginem un individu afectat per una malaltia greu i incurable, un supòsit que li permetria perfectament acollir-se al protocol de prestació d'ajuda per morir. Decideix, però, no fer-ho i troba la manera d'adquirir els quinze grams del barbitúric pentobarbital que, degudament barrejats en les proporcions adequades amb etanol, aigua, propilenglicol, sacarina i xarop simple, li permetran obtenir una solució letal, que en pocs minuts el deixarà en estat de coma i, poc després, li proporcionarà la mort de manera absolutament indolora. En cas que aquest mateix individu hagués decidit acollir-se al que preveu la Llei 3/2021, la seva mort hauria pogut tenir lloc com a conseqüència de la ingesta d'un preparat de característiques idèntiques. La mort li hauria pogut advenir en el mateix lloc (la llei permet que l'eutanàsia sigui aplicada en el domicili particular del pacient) i, fins i tot, en el mateix moment (la llei també permet triar el moment que el pacient prefereixi). No hi hauria, per tant, cap mena de diferència ni en el lloc ni en el moment ni en el procés que conduiria aquest individu a la mort. L'única diferència seria que ho hauria fet sol, en lloc d'envoltat d'un equip mèdic, i sense haver-se sotmès a la supervisió d'un metge responsable i un metge consultor, ni haver deixat constància documental de consentiment informat. Són suficients, aquestes diferències, per poder afirmar que, en un cas, es tractaria d'un suïcidi (considerat, sempre i en tots els casos, com una mort violenta) mentre que, en l'altre, es tractaria d'una mort natural? Sembla que, més enllà del que en pugui dir la llei, ens trobem davant un problema conceptual que bé exigiria certa reflexió. Hem de tenir present que, segons la resposta que donem a aquest problema, la xifra anual de suïcidis varia de manera molt substancial. Només durant l'any 2022 –el primer any sencer del qual disposem dades, des de l'aprovació de la Llei 3/2021, que va ser a finals de març– a Catalunya van sol·licitar l'eutanàsia 175 persones i es va prestar ajuda per morir a 91 persones.⁵ Això vol dir que, a la xifra oficial de suïcidis de l'any 2022, naturalment, no hi constarà cap d'aquests 91 casos. Segons el recompte realitzat per l'Idescat, el 2022 van cometre suïcidi 614 persones.⁶ Si l'eutanàsia fos considerada un cas de suïcidi assistit, en lloc d'una mort natural, i incorporada al còmput de suïcidis, el nombre de casos per a l'any 2022 hauria estat, doncs, de 705. Un 15% més (encara).

5. Dades obtingudes de l'*Informe anual sobre la aplicació de la Ley orgánica de regulación de la eutanasia durante el año 2022 en Cataluña*, elaborat per la Comissió de Garantia i Evaluació de Catalunya i editat pel Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya: https://canalsalut.gencat.cat/web/.content/_Professionals/Consells_comissions/comissio-garantia-i-avaluacio-catalunya/informes/memoria-pram-es-22.pdf [Consultat el 2/3/2025.]

6. <https://www.idescat.cat/indicadors/?id=aec&n=15594> [Consultat el 2/3/2025.]

5/ Suïcidi i gènere

Al llarg de les últimes dècades, la reflexió filosòfica ha incorporat de manera creixent la perspectiva de gènere en els seus estudis. Això implica un debat constant i constantment aprofundit sobre igualtats i desigualtats, sobre igualtats i diferències. Com que és inqüestionable que les diferències entre home i dona han tendit tradicionalment a provocar més desigualtats en la dona que no pas en l'home, la perspectiva de gènere acostuma a identificar-se, de manera gairebé exclusiva, amb perspectiva de gènere femení. La focalització en les desigualtats que, tradicionalment i actualment, pateixen les dones pel simple fet de ser dones, però, és perfectament compatible amb l'anàlisi i la denúncia de les desigualtats que pateixen altres col·lectius minoritaris o minoritzats. Això ens permet mantenir sota el nostre focus d'atenció, també, les desigualtats per raó d'origen, de llengua, d'inclinació sexual, o de renda econòmica. El temps permetrà que, a poc a poc, anem incorporant, en la nostra perspectiva d'anàlisi i denúncia de les desigualtats, l'home com a objecte de desigualtat. En alguns casos, aquesta incorporació ja s'ha portat a terme de manera adjectivada: l'home en la mesura que és pobre; l'home en la mesura que és estranger; l'home en la mesura que és homosexual. Però estem lluny d'estar preparats, socialment, per afrontar aquelles desigualtats que sofreix l'home de manera estructural, no pas pel fet de ser pobre, estranger o homosexual, sinó pel simple fet de ser home. Dit d'una altra manera, els privilegis i els avantatges que la condició masculina pot haver conferit tradicionalment i encara en molts casos actualment continua conferint als homes no poden ser confosos amb una absència total i absoluta de desigualtats en l'àmbit masculí. El cas del suïcidi representa, com a mínim, un recordatori clar de la necessitat de començar a abordar les desigualtats d'una manera global i omnicomprensiva i posar sobre la taula un tema tan incòmode com evident: el de la vulnerabilitat masculina.

Es dona el cas —i aquesta és una constant que no és excepcional de Catalunya, sinó que és compartida tant amb el conjunt de l'Estat espanyol com amb la de la resta de països europeus— que aproximadament el 75% dels suïcidis registrats corresponen a homes. En el cas de Catalunya i de l'any 2021, per exemple, del total de 576 suïcidis, 435 van ser masculins (75,5%). Estem parlant de gairebé el doble del total de víctimes mortals en accidents de trànsit que hi va haver durant el mateix any. Les causes d'aquesta diferència tan cridanera ens són conegudes des de fa anys (Murphy, 1998). Tot i que aproximadament la meitat dels suïcidis tenen com a rerefons un episodi depressiu i les dones tenen el doble de probabilitats de patir una depressió important que no pas els homes (cosa que semblaria indicar que la proporció entre suïcidis masculins i femenins hauria de ser exactament la inversa de la que és), els homes disposen de menys recursos per reconèixer la seva vulnerabilitat i sol·licitar ajuda, tant a la seva xarxa de relacions personals com als

professionals de la salut. D'altra banda, la ideació suïcida en l'home s'acostuma a traduir en un suïcidi reeixit en el primer intent perquè acostuma a utilitzar mètodes més violents i, per tant, eficaços, per procurar-se la mort. Les estadístiques, en canvi, mostren que les dones acumulen més intents de suïcidi que no pas els homes, cosa que permet convertir el primer intent en una ocasió per intervenir i evitar intents ulteriors.

6/ Suïcidi i voluntat

Durant segles, la voluntarietat ha caracteritzat el suïcidi, fins al punt que l'adjectiu que, en llatí, tant en època antiga com medieval, més freqüentment s'assigna a la *mors* per suïcidi és *voluntaria*. És clar, però, que la determinació de la voluntarietat d'un acte és una qüestió netament filosòfica i que, en el cas del suïcidi, és ben enraonat sotmetre a debat fins a quin punt l'acció és voluntària o no. Una divisió tan clàssica com la que proporciona Aristòtil, en el llibre III de l'*Ètica nicomaquea*, (1109b 30 - 1111a 20) entre accions voluntàries, involuntàries, no voluntàries i mixtes, ens portaria ràpidament a prendre consciència que, en molts casos de suïcidi, fa realment de mal dir que ens trobem davant una acció voluntària. Com que un suïcidi no es pot desvincular de les circumstàncies que el motiven, la determinació del caràcter voluntari o involuntari de l'acció també haurà de tenir necessàriament en compte aquestes circumstàncies. Pot ser considerat voluntari, el salt al buit des de dalt d'un edifici en flames que, inexorablement, s'acabarà cremant sencer, o enfonsant-se (pensem en les corprenedores imatges de diverses persones saltant des dels pisos superiors dels dos edificis del World Trade Center, en l'atemptat de l'11 de setembre de 2001)? És voluntària, la mort d'algú que conscientment i deliberadament s'infligeix per salvar una tercera persona? En aquells casos en què concorren circumstàncies alienes a la decisió del subjecte, tant de caràcter natural (l'adveniment d'una malaltia greu, que altera de manera profunda la seva qualitat de vida) com social (la pobresa extrema, una pressió laboral, emocional o psicològica sostinguda i que esdevé insuportable –des del *bullying* en adolescents fins a la interiorització d'un fracàs vital com a conseqüència de la impossibilitat de respondre a les expectatives socialment imposades), es pot dir que el suïcidi tingui lloc de manera voluntària? És a dir, que realment, l'individu no *vulgui* viure més? O, més aviat, exemples com aquests posen de manifest que l'individu no *pot* viure més *en unes determinades circumstàncies*, no desitjades i indesitjables? Faria de mal dir que ens trobem exactament davant el mateix fet quan algú se suïcida després de fer front a un desnonament que quan ho fa com a conseqüència d'haver llegit el *Fedó* de Plató, convençut que la millor manera de viure filosòficament és anticipant la pròpia mort.

És igualment raonable pensar que la voluntat queda si més no parcialment compromesa en aquells (o, com a mínim, en alguns) casos de suïcidi en què

aquest té lloc amb el rerefons d'un problema de salut mental. Afirmar que qualsevol persona amb una depressió no és mestressa de la seva voluntat seria, certament, excessiu. Però sembla prou evident que una malaltia que és capaç d'afectar la volició humana en ordres tan bàsics com el de la ingesta d'aliments o la capacitat per llevar-se del llit per anar a treballar bé deu condicionar, d'una manera o altra, la volició davant una decisió que, per irreversible, requerriria una enteresa volitiva màxima.

Fins i tot més enllà de la voluntarietat o no voluntarietat, les circumstàncies que motiven un suïcidi en poden alterar substancialment la naturalesa, fins al punt que fa de mal afirmar que ens trobem, realment, davant un mateix acte. Que algú decideixi pujar al terrat de casa seva i precipitar-se al buit després d'haver rebut els resultats d'una prova mèdica que li revelen una malaltia terminal és el mateix que algú decideixi pujar al terrat de casa seva i precipitar-se al buit perquè aquell dia li toca netejar el lavabo i no li va bé? Els fets poden ser idèntics, però la manera com els categoritzem en funció de les raons que els motiven n'alteren necessàriament la percepció, la comprensió i la valoració que en fem. Si sotmetéssim, en definitiva, un mateix acte, factualment idèntic, a contextos i motivacions diverses, ens acabàriem adonant que la noció mateixa de *suïcidi* ens trontolla i, excepte casos extrems i extremament clars, ens costa afirmar que tant un cas com l'altre representen, *igualmente*, suïcidis.

7/ Suïcidi i moral

Hem deixat pel final la que, aparentment, és la perspectiva filosòfica més fàcil de vincular al suïcidi. Durant segles, més que no pas objecte de descripció i comprensió, el suïcidi ha estat objecte de judici –i condemna– moral. D'un judici moral, és clar, completament condicionat per una òptica moral cristiana en què la perspectiva teològica (l'ofensa a Déu) i la moral, pròpiament, es barrejaven. Ara bé, resulta ben interessant que, en la seva triple condemna del suïcidi, Tomàs d'Aquino hi incorpori un argument que, com és habitual en ell, obté d'Aristòtil: el mancament des d'un punt de vista social. El suïcida es faria culpable d'una falta que, aquesta sí, és plenament moral, i fins i tot política, com a conseqüència d'haver desatès les seves obligacions amb la comunitat. És a dir, Aristòtil – Tomàs conceben l'ésser humà no pas com una mònada autònoma, que pot disposar de si mateixa, sinó com una baula en un entramat de relacions i obligacions. Si mancar, en vida, a un compromís adquirit amb la comunitat ens reporta retrets i condemnes, per quin motiu no hauria de ser igualment objecte de retret i de condemna mancar voluntàriament al compromís bàsic de ser-hi i oblidar que ser vol dir, sobretot, ser-per-als-altres? Al marge de retrets i condemnes, no sembla pas que sigui cap disbarat intentar avaluar el suïcidi des d'un punt de vista moral a partir de les conseqüències innegablement morals que comporta i des de

la comprensió de qualsevol subjecte com a part d'un constructe social de la qual és part inalienable. Quin som, en definitiva? Pares de; fills de; germans de; esposos de; amants de; amics de. Quan morim intencionadament és un pare, un fill, un germà, un espòs, un amant, un amic –que som però no som ben bé nosaltres, és a dir, som nosaltres però per a algú– que matem. I d'algun manera la nostra mort té un abast que va molt més enllà de nosaltres mateixos. Aquell de qui era pare, ja no es pot ben bé dir en propietat el meu fill; aquell de qui era fill ja no es pot dir ben bé en propietat el meu pare; etc. Aquesta experiència –l'experiència de la mort com un fenomen que genera modificacions concèntriques des del seu epicentre cap als cercles de relacions propers– és comuna a qualsevol forma de mort. També a una mort natural, o com a conseqüència d'un accident. Però quan té lloc de manera deliberada sembla sensat que les seves conseqüències siguin avaluades des de la mateixa perspectiva moral des de la qual ens serviríem per avaluar les conseqüències de qualsevol acte deliberat.

Tot i ser dos pensadors amb ben poques coses en comú, Ludwig Wittgenstein i Albert Camus semblen haver detectat tots dos el caràcter no només moral sinó nuclear que té el suïcidi en l'àmbit moral. En una anotació al seu diari de guerra (Wittgenstein, 1984, p. 187), feta el 10 de gener de 1917, Wittgenstein hi escrivia: «Si el suïcidi és permès, llavors tot és permès. Si hi ha alguna cosa que no estigui permesa, llavors el suïcidi no és permès». I hi afegia: «Això projecta llum sobre l'essència de l'ètica. Perquè el suïcidi és, per dir-ho així, el pecat bàsic». D'aquesta manera, Wittgenstein situava la norma que ens obliga a romandre vius en una posició preminent respecte de qualsevol altra norma. En puritat, hauríem de dir, en una metanorma. La norma de totes les normes, la que dona sentit a qualsevol altra norma, és la prohibició de suïcidar-se. De manera similar a com qualsevol norma de qualsevol joc pressuposa la metanorma (la majoria de vegades, tan òbvia, que ni tan sols és explicitada en les regles del joc) segons la qual, els jugadors jugaran. Quin sentit tindria, efectivament, regular quan i com es pot xutar la pilota, on s'ha d'introduir per anotar un punt, què passa quan surt del terreny de joc per un costat o per un altre, si no poguéssim pressuposar que els jugadors roman- dran al terreny de joc i no l'abandonaran, pel motiu que sigui, en qualsevol moment? L'àrbitre té –sota determinades circumstàncies– el dret d'expulsar un jugador (com el jutge té el dret de privar de llibertat un ciutadà o, fins i tot, de posar fi a la seva vida), però aquesta expulsió (condemna) esdevé una norma més, perfectament integrable en el conjunt de normes (lleis) que componen el joc (la vida). Albert Camus sembla haver arribat a una conclusió semblant quan dedica *El mite de Sísif* (Camus, 1942), precisament, a intentar desmarcar l'absurd (la manca de sentit) de la necessitat de suïcidar-se. Al capdavant, reconèixer que les normes són absurdes potser no és del tot un bon motiu per introduir-hi una nova norma –el suïcidi– que suposa, de fet, la impossibilitat de jugar. El joc sovint no té gràcia i les regles que el regeixen

poden ser ben millorables, però tot i així, és possible trobar alguna mena de sentit a jugar un joc sense sentit.

Aquest caràcter nuclear del suïcidi en termes morals pot portar, és clar, també, a la conclusió oposada. El que aquí ens interessen no són pas les conclusions a les quals es pugui arribar, sinó posar de manifest el cúmul de possibilitats que el suïcidi obre en termes de reflexió filosòfica. En aquest sentit, Michel Foucault (1976, p. 177-211; 1994, p. 777-779), en el marc de la seva reflexió de caràcter biopolític, acabarà arribant a la conclusió que el suïcidi és l'últim reducte de sobirania dels cossos davant un sistema que voldria poder decidir, per ells, com han de viure i com han de morir.

8/ Conclusió

Afortunadament, el suïcidi ha començat a sortir, ben recentment, de la zona fosca en què la por i el tabú l'havien tingut clausurat durant dècades. Cada cop és més habitual que els mitjans de comunicació relatin casos de suïcidis, o de temptatives de suïcidis o expliquin el relat de supervivents a un intent de suïcidi per tal de conscienciar la població d'un problema quantitativament escandalós i proporcionar instruments i recursos per evitar-lo. Aquest gir, esperat i lloable, això no obstant, té la limitació de vincular sistemàticament el suïcidi i la salut mental, com si, sempre i en tots els casos, darrere un suïcidi hi hagués un trastorn patològic. Innegablement és així en molts casos. De la mateixa manera que, innegablement, en molts casos, el que ha conduït a l'aparició de la malaltia no són pas circumstàncies genètiques o atzaroses, sinó causes de caràcter ambiental perfectament detectables i evitables. I de la mateixa manera, és clar, que no és en absolut condició necessària que es faci present un problema de salut mental per desencadenar un suïcidi.

L'associació unívoca entre suïcidi i salut mental té la virtut social de descarregar-nos socialment de qualsevol responsabilitat. Al capdavall, les malalties, totes les malalties, són estrictament individuals. Les pateix qui les pateix i no les pateix qui no les pateix. Que siguin considerades, quan ho són, un problema de salut pública, no les converteix, encara, en un problema social. Reconèixer que, independentment de causes de caràcter mèdic, darrere un suïcidi poden haver-hi confluït una enormitat de factors ambientals que no tenien en absolut un caràcter necessari equival a obrir la porta a preguntar-nos què és el que potser no estem fent del tot bé, com a societat, quan no som capaços de crear les condicions mínimes d'habitabilitat en un món—posem per cas, Catalunya— del qual, anualment, mig miler llarg de persones decideixen marxar.

Bibliografia

- ARISTÒTIL (2015) *Ètica nicomaquea*. Text establert, traduït i anotat per Josep Batalla. Santa Coloma de Queralt: Obrador Edèndum.
- CAMUS, Albert (1942) «L'absurd et le suicide», a *Le mythe de Sisyphe. Essai sur l'absurd*. Paris: Gallimard, p. 15-23.
- DAUBE, David (1972) «The Linguistics of Suicide». *Philosophy and Public Affairs*, 1 (4), p. 387-437.
- FOUCAULT, Michel (1976) «Droit de mort et pouvoir sur la vie», a *Histoire de la sexualité, vol. I. La volonté de savoir*. Paris: Gallimard, p. 177-211.
- FOUCAULT, Michel (1994) «Un plaisir si simple», a *Dits et écrits 1954-1988, vol. III (1976-1979)*. Paris: Gallimard, p. 777-779.
- MINOIS, Georges (1995) *La société occidentale face à la mort volontaire*. Paris: Fayard.
- MURPHY, George E. (1998) «Why women are less likely than men to commit suicide». *Comprehensive Psychiatry*, vol. 39, n. 4, p. 165-175.
- PONSATÍ-MURLÀ, Oriol (Ed.) (2015) *O no ser. Antologia de textos filosòfics sobre el suïcidi*. Girona: Edicions de la Ela Geminada.
- PONSATÍ-MURLÀ, Oriol (2023) «From “Mors Pro Summo Munere Desideretur” to “Occidere Se Ipsum”: An Overall Approach to Augustine on Suicide». *Augustinian Studies*, vol. 54, n. 1, p. 57-76.
- PONSATÍ-MURLÀ, Oriol (2024) «És un verb lèxicament reflexiu, o un verb pronominal inherent, suïcidar-se?». *Estudis Romànics*, vol. XLVI, p. 221-238.
- VANDEKERCKHOVE, Lieven (2000) *On punishment: The Confrontation of Suicide in Old-Europe*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- WITTGENSTEIN, Ludwig (1984) *Tagebücher 1914-1916*, a *Werkausgabe* vol. 1. Frankfurt am Main: Suhrkamp.